

torell (Ag. II, 163); «al marquès que's treballàs en donar marit a sa sor, acusant la sua gran negligència e tarditat», *Curial*, 270; *tardesa*, Lluïl (Fèlix, de les *Meravelles* III, 43). *Tardejar* verb intr. [Lab. 1840]: més aviat que 'fer-se tard, ser hora tarda', com l'ha usat algun poeta neologista, el matís propi és 'cuitar massa poc a fer una cosa': «per causa de la feina acumulada, he *tardejat* abans de vos tornar a enviar les proves de *Pigmalió*», carta de JSebPons a Coromines, 29-xi-1928. L'únic mot propi per dir allò altre és *tardanejar*, naturalment (ben usat per Sagarra, *Comte Arnau*).

Tardar [S. XIII], del ll. TARDARE 'retardar, entretenir', 'trigar', mot heretat per totes les llengües romàniques d'Occident: «Fèlix --- plorà fortment e dix --- Amadors e vers sentidors de amor --- en honrar Christ --- hon sots, ne per què no venits e tant *tardats*?», Lluïl (*Merav.* VIII, § 17, Ag. I, 333); «veent --- Déu lo mal qui estava aparellat e no podia molt *tardar*, e volent que als grans inconvenients qui venien fos tancada la porta, ordonà que jo morís ---», BMetge (*Somni* II, *NCL*, 63.2); «Més val dir de no a son germà que dir hoc, e *tardar*: car *trigar* denigra lo do e minva lo mèrit», *Doctrina Moral* d'En Paes (S. xv, mall.).

També fou tr. en català antic: «Trobam don Pero Ahonés qui --- anava per entrar en terra de moros; e dixem-li que --- ab éll volíem parlar --- e ell pregàns que no-l *tardàssem* de so viatge; e dixem-li --- no-us *tardam* molt per una leuga que anets ab Nós, mas volem que hi sien dels rics hòmens d'Aragó ---» Jaume I (§ 25, Ag. 42), amb complement de persona, però també amb compl. abstracte: «Pare sant --- lo rei d'Aragó --- és en la Barberia --- si vós --- li volets fer ajuda --- us demana --- que-us plàcia que no-u *tardets*», Muntaner (fets de 1282, § 52, Casac. I, 110.31; «no-n t.» és mala lectura de Bof., per tant esborrar totalment § 1g d'*AlcM*). D'aquí que també sigui freqüent des dels orígens la constr. refl.: «*tardada*-us sòts, amor, a enamorar aquest culpable peccador», *Blanq.* (*NCL* II, 52.5);² «la Badessa --- / si-s *tarda* / dar-los licències / de fer absències / del dormidor / --- / fan-la morir / ---», JRoig (*Spill*, 5547).

Tarda ant. 'tardança': «miràvem los genys con tiraven --- e vim fumar lo val, per una cava que-ls sarraïns havien feta --- pesàns mortalment, que tota la messiò --- e la *tarda* que feyta havíem, fóra perduda ---», Jaume I (Ag., p. 118); «ab rahons forts, si us recorda, me pregàs al que fugiu ara --- e sabeu bé que yo no-y doní *tarda*, mas fuy presta», JoMartorell (Ag. III, 77). També tenia l'acc. 'sojorn prolongat': «ben creu que-us maraveyllats de la gran *tarda* que yo faz en esta cort», missatge d'un legat, a. 1317 (Finke, *Acta Ar.* III, 342). *Tardada*. *Tardador* [Lab.]. *Tardament* [Lluïl; Lab.]. *Tardança* [1352], «De continent, sens altra *tardança*, totes les coses que-ls mariners tenien se tornaren pedres», *Eiximp.* (Ag. II, 152).

Retardar [Lluïl; 1321]: «no denegarà ni *darà* dia ['diferirà termini, cita'] a negun hom per amor --- ni per temor», ross. i altres tres exs. medievals en l'*Iv-*

LC; *retardació*, *retardament* [Lacav.], *-dador*, *-dant*, *-datari*, *-datriu*, *retarder*. En lloc de *retardar* s'usà algun cop *ataradar* i potser *entardar* (*DAG.*, s.v. *ret-*, però no documentat), però sobretot fou freqüent *detardar* [mj. S. xv]: «lo *detardar* no veda lo venir, / e creix desig e dobla-m passió», Ausiàs (ed. Pag. I, 360); «los presos se'n talayen, / *detarden* la cançó / ---», romanç popular; i altres quatre cites del S. xv en *DAG.*

Tardor. Bella paraula, distintiva de la llengua catalana, si bé de creació moderna, que ha substituït l'antic llatanisme *autumne* (i variants) i la perifrasi popular *primavera de l'hivern* (val. p. *d'hivern*).³ Els lèxics no en troben documentació fins al S. XVIII (*DAG.*) o M. Agustí (1617, *AlcM*) o en *DTO*. 1647, però ja figura en la princeps d'OPou (1575): «estiu --- hivern --- primavera --- otoño o *tardor*: autumnu» (*TbPu.*, 343), disjuntiva que significa que ja s'usava al Princ. o a la seva Girona nadiua, però no (com sabem) a Val., i els seus superiors i editors valencians o xurros li imposaren el castellanisme *otoño*, que era conegut allà, junt amb *primavera d'hivern*. «Escudella podrida ---: se fa a l'ivern y *tardó* ---: s'i posen --- cols, naps, xerebías, castanyes ---» del dietari de la Cortoxa de Montalegre (damunt Badalona), a. 1718 (*DAG.* III, 271a i vi, 179b).

De seguida se n'apoderen els poetes i els artistes, car tots hem admirat *La Tardor*, obra mestra del grandíssim pintor barceloní Ramon Martí i Alsina (1826-1894), eterna, inoblidable, recreació de la naturalesa, sadolla, i degotant de colorida ufana. «Ja cau la *tardor* pàlida i esfulla / sa corona de pàmpols ---», «frondós boscatge de verd etern, / qu'eixa floresta, de vària fulla, / la *tardor* trista, mai la despulla / ni el fred d'hivern / ---», Costa (*Horacianes* x, 1a; *Cala Gentil*).

«A mitg esbadellar-se les flors se musteheixen, / passant les acuellades abans de la *tardor*: / se dolen, com d'un càstic fugint, que no 's mereixen, / y, al veure-ho, qui no 'ls puga seguir, esclata en plor», *Atlàntida*, III, 7b; «Doneu-me nostra mar, i la tartana / que se'n baixa entre els brancs dels garrofers, / la matinada on la *tardor* encomana / totes les semals, plenes, als cellers», JSebPons (*Canta-Perdiu*, 54.3); «En una herbosa i tranquila / vesprada de la *tardor* / ---», Llorente (*Versos* I, 232). I no hi falta la veu del poble.

«Preciosa primavera - regalada de *tardó*: / després de un' alegria - ha vinguda una tristó / --- / a Santpedò hi ha una noya - d'alegria porta dol / ---», MilàF (*Romillo.*, 524), després de l'embraguesa del juny vénen els devessalls de pluja freda d'octubre, després de la joia d'amor la seduïda pel festejador regalima d'un fruit massa ovalat... I també se n'omplen la boca els savis en inspiradores comparances. «Així en los escrits com en les obres plàstiques, se veu cap a la *tardó* de la Edat mitjana, una barreja --- de gòtic estil y de clàssica renaixensa», MilàF, a. 1879 (*O. Cat.*, Gili, 186); *der Herbst des Mittelalters*, eh?, que callat s'ho portà el subtil Huizinga (1924) que sabia apendrer del gran català.